

Je velká, odvážná – ale jsou na něco takového Pražané připraveni?

Londýnský architekt, který projektoval obchodní dům Selfridges v Birminghamu a „zámoťek“, tribunu pro média na kriketovém stadionu Lord's v Londýně, zvítězil v soutěži o návrh národní knihovny ve své rodné Praze – první velkým projekt nové veřejné budovy od 18. století. Už se však krystalizuje skupina odpůrců.

Stephen Bayley
Neděle, 6. ledna 2008
[The Observer](#)

„Chobotnice“ ... projekt Národní knihovny ČR navržený Janem Kaplickým. Foto: AFP

Velké knihovny představují součást identity každého civilizovaného národa. Například Biblioteca Laurenziana od Michelangela (která byla otevřena pro veřejnost roku 1571) má ve svých fondech antické rukopisy, což Florentinům umožnilo získat do svých rukou historické literární památky, které je tak uchvacovaly. Pak pomalu vznikala i pařížská Bibliothèque Nationale a roku 1753 Britské muzeum. Knihovna kongresu USA ve Washingtonu následovala v roce 1800 a je pravděpodobně největší na světě, i když Leninova státní knihovna v Moskvě (původně sbírka Rumjancevova muzea) není o moc pozadu – pokud ne v dostupnosti knih tak alespoň svou velikostí.

Není proto divu, že návrhy pro novou budovu Národní knihovny v Praze jsou kontroverzní. Bude to největší novostavba v nové České republice, zemi, která se stále dívá na nedávné zvraty střídavě s nadšením a úzkostí. Je to více než úložiště knih: jde tu stejně tak o demokracii a blahobyt jako o knihy. Jak vlastně říká autor návrhu, Čech, který zakotvil se Velké Británie: „Takovouto budovu by nebylo možné vytvořit za diktatury.“ Pouze 40 let potom, co sem zlověstně přijely sovětské tanky T-54 a chrlíce dieselové výpary s sebou přinesly dogma, Kaplický má v úmyslu připravit nad celou nedotknutelnou částí historické Prahy velkolepou zajímavou architektonickou podívanou barevného organického modernismu.

Místem pro stavbu byla zvolena Letná, hned na druhém břehu Vltavy naproti Kafkovu Starému židovskému městu, kde měl tento paranoidní autor českého ghetta strach, že „klec vyšla hledat ptáka“. Je odtud úchvatný pohled na známé pražské mosty; a nechybí zde ani revoluční historie. V roce 1962 byl slavnostně odstřelen Stalinův pomník. Všichni jsou tedy rádi, že Češi konečně mohou svobodně stavět, nesvazováni dusivým sovětským konzervatismem nebo stejně dusivým folklorním dědictvím „Kouzelné Prahy“. V češtině je údajně slovo „Praha“ ženského rodu... jako láska, smrt a noc.

Nebo vlastně nejsou rádi. Co veškerá noční láska a smrt? Jsou vášniví. Primátorovi Prahy se projekt nelíbí. Současnému prezidentovi republiky se nelíbí. Dokonce i ředitel Národní galerie v Praze (kterého Kaplický označuje za „zkrachovalého umělce“), neplacený však za svou roli profesionálního nevzdělance, prohlašuje, že ten neobyčejný nápad je příliš silná káva pro jemné zrno a strukturu historické čtvrti. Kaplický na to, že je to hloupost, a argumentuje, že i kostel sv. Mikuláše (postavený podle projektu K. I. Dientzenhofera roku 1735) měl své nepřátele. Václav Havel se však staví na stranu projektu. Básník-prezident se vyjádřil: „Radoval jsem se, že nad zelení parku svítící oko ... bude pozorovat Hradčany jako ztělesnění více než desítky předchozích století.“ Obávám se, že spousta velice vlivných lidí je posedlá tím, aby totéž ztělesnění předchozích století zůstalo tak, jak je, aniž by bylo rušeno moderní architekturou. Hrozí, jak říká Havel, že dojde k tomu, že „průměrnost a banalita opět triumfují“.

Kaplický je odhodlán tomu zabránit. Je tvrdošijný. Z Prahy do Londýna odjel bez groše krátce po tom, co v roce 1968 přijely tanky T-54, a octnul se v ateliérech Lorda Richarda Rogerse právě včas, aby mohl ovlivnit epochální návrh Centre Pompidou v Paříži. K siru Normanu Fosterovi přešel zrovna včas, aby se mohl zapojit do přípravy správní budovy firmy Willis Faber & Dumas v Ipswichi, jejíž projekt ho proslavil. Je tu patrný jistý vzor. V roce 1981 byl Kaplický pranýřován jako autor pornografie kvůli svým modelům budov zachycujícím ženy degradované do rolí krásk v bikinách. V roce 1982 založil se svou tehdejší ženou, Amandou Leveté, Future Systems v Londýně a od té doby přichází s neobyčejně originálními, i když ne vždy úplně racionálními stavebními projekty. Inspiruje se mimo jiné leteckou a vyspělou (high-tech) technologií a nelze odolat tomu, abychom v jeho důsledném pobláznění vysokým leskem hladkého povrchu strojů neviděli neo-erotickou touhu po blyštivých hmotných věcech, které mu byly v jeho asketickém mládí za sovětské éry tak krutě odepřeny.

Nepřátelé Národní knihovny nazývají návrh Kaplického „chobotnice“. Odpůrci zajímavých moderních budov, když nejsou schopni dát dohromady věrohodné argumenty, často chodí pro inspiraci k dětinským předškolním obrazům – kabošonům, radiím, okurkám a tak dále. Nicméně je příznačné, že si Kaplický pro přední předsádku nedávné monografie o Future Systems, kterou vydalo nakladatelství Phaidon, vybral obraz medúzy. Jako inspirace mu slouží vše možné: tribuna pro média, kterou navrhnul pro kriketový stadion Lord's, byla inspirována designem lodí a musela být smontována v loděnici a na pozemek marylebonského kriketového klubu přepravena. Někteří sportovní reportéři si sice stěžovali na určité provozní nedostatky tribuny pro média, ale nikdo nikdy neřekl, že by byla nudná. Kaplického pozoruhodný obchodní dům Selfridges v Birminghamu vypadá, jako by přiletěl z vesmíru, což nevrlemu, přízemnímu Brumu (Birminghamu) jen prospívá.

Směle organický modrý design bez oken, pokrytý reflexním plechem, klientovi mírně narušil konvenční maloobchodní metody, ale zůstává nejpozoruhodnější památkou obnovy Birminghamu.

Praha stále používá původní budovu Národní knihovny. V roce 1960 sice proběhla soutěž na novou budovu, ale byla neúspěšná, a město tedy si musí vystačit s přežitkem Klementina (jezuitské koleje z 18. století). Pak se ale v roce 2004 objevil Vlastimil Ježek jako nový ředitel NK. Motivován ambicí a účelem, Ježek připravil mezinárodní architektonickou soutěž. V kariéře architektů bývá taková událost velkou šancí a zanechat konečně trvalou stopu ve svém rodném městě bylo pro Kaplického příležitostí k pomstě, která vyžadovala notnou dávku drzosti a arogance. O možnost vytvořit tuto dvoumiliardovou stavbu v oblíbeném městě byl obrovský zájem. Zájem projevil sedm set šedesát architektů a nakonec se zúčastnilo více než 350 soutěžních návrhů. V porotě zasedala další Anglo-Češka, která uprchla v roce 1968, Eva Jiříčná, a také Zaha Hadid a Dominique Perrault. Jiříčná je striktní modernistka, Hadid je dekonstruktivistka a Perrault staví veledíla.

Kaplického vítězný návrh byl ani ne tak kompromisem mezi všemi třemi jako spíše jejich kombinací. Budova má být 48 m vysoká, nepravidelné konstrukce, inspirovaná snad hrstí modelíny odpadlé z invazního ruského vojenského vozidla, rozplácené na asfaltu. Pružná medúza blyštivých trojúhelníkových destiček sedí nad pódiem z bílého mramoru. Na fotografiích ty „šupiny“ vypadají zeleně, ale ve skutečnosti jsou barvy šampaňského. Jen 15 procent této hroudy je proskleno, aby se tak dosáhlo tepelných úspor. Nad zemí jsou veřejné prostory, studovny, prvotřídní kavárny atd., s přístupem po rampách. Pro 10 milionů knih je určena 15 m hluboká podzemní místnost bez přístupu světla, obsluhovaná přístroji, pro které Karel Čapek vymyslel jméno „roboti“ (z češtiny pro „robota“). Tento automatizovaný systém vyhledávání knih umožňuje, že vybraná kniha dorazí ke čtenáři během několika minut; v Britské knihovně to může trvat týdny. Kaplického Národní knihovna je monumentem nejen nového ducha v České republice ale také výkladu četby jako liberální, diskurzivní, průzkumné činnosti, tak pěkně popsané v nedávno vydané novele Alana Bennetta, *The Uncommon Reader* [Neobyčejný čtenář]. Něco takového by za komunismu nebylo dovoleno.

I když má Praha se svým žalostným podílem porevolučních šosáků problémy lokálního charakteru, všechny knihovny to teď mají těžké, jak se blíží konec jejich přirozené životnosti jako institucí. Řehole sv. Benedikta objasňovala, že slovo „biblioteca“ označuje jen skříň na knihy; potřeba knihoven v dnešním slova smyslu se objevila, až když byly svitky nahrazeny kodexy a papyrus pergamenem. Velkolepé knihovny očividně spadají do éry Gutenberga. Jejich praktické využití se nyní prověřuje. Sir Colin Alexander St John Wilson věnoval celý svůj pracovní život velikánskému projektu, aby si pak ještě před jeho dokončením uvědomil, že inkoust ustupuje elektronům. Podobnou zkušenost získali v Paříži, na jejímž východním předměstí Tolbiac Dominique Perrault postavil knihovnu, pro kterou se ujalo označení TGB (pro Très Grande Bibliothèque). Jako depozitář nebo místo pro výzkum byla úplně k ničemu, jejím jediným účelem bylo sloužit jako veledílo Mitterranda, který stejně pár týdnů po jeho otevření v roce 1995 zemřel.

Podle Evy Jiříčné panuje v Praze zpolitizovaná a poněkud rozčarovaná nálada. A návrh pražské Národní knihovny z pera Jana Kaplického by byl náročný na

provedení i za lepších okolností. Zda budova zapadá do okolí, pro Kaplického není tak důležité jako to, aby byly dodrženy původní sliby. Svým způsobem je výstavba budovy Národní knihovny v době technologie podcastu tak kuriózní jako touha zachovat domky zašlé barvy a vlnovkové střechy starých měst pražských. Na druhou stranu je Kaplického trvání na neústupně technologických výkladech modernismu výstřední. Roste záliba pro upravitelné, flexibilní budovy, adaptabilní vůči svému okolí a znovu použitelné k jinému účelu. Tahle mezi ně zrovna vůbec nepatří. Ale, což není zanedbatelné, je úžasně vzrušující vidět, jak se fádni zastaralá Praha alespoň připravuje na svou první skvělou budovu od 18. století. „Tisíce věků ve tvé blízkosti uběhne jako večer jediný.“

Kaplický v říjnu diskutoval o svém projektu v české televizi s primátorem Prahy. Zdá se, že si získal veřejnost na svou stranu: 12 000 lidí podepsalo petici na podporu stavby. Kaplický sdělil vlivnému britskému architektonickému týdeníku Building Design: „Myslím, že proti ní je generace, která vyrostla za komunismu a která nemá zkušenosti s demokracií a tolerancí.“ Zavolal jsem mu, abych se ho zeptal, jak se věci mají na začátku roku 2008. On na to: „Knihovna bude.“ Krátce před vánocemi Kaplický představil návrh pražskému zastupitelstvu. Politikáři ji odkývali, možná ovlivněni úspěchem televizní debaty, po které, jak uvádí Kaplický, na něj volají lidé na ulici a u pasové kontroly na letišti mu přejí „hodně štěstí“ anglicky. Kafka napsal: „Ne,“ řekl duchovní, „není třeba, abychom pokládali všechno za pravdivé, je jen třeba, abychom to pokládali za nutné.“ Tak nějak. Eva Jiričná dodala: „Právě se narodilo dítě, které bude potřebovat hodně péče, aby z něho vyrostl dospělý se vším všudy.“ Tento úžasný návrh vsutku odráží českou národní identitu.